

ג. הנודר או נשבע בשם אלהים אחרים – מבואר בסוגיא בסנהדרין (ס) שלחכמים אינו לוקה משום שאין בו מעשה אלא דיבור, ולרבי יהודה לוקה. ובוה פסק הרמב"ם (עכו"ם ה,י; סנהדרין יט,ד) שלוקה (וכ"ה בשלחן ערוך יו"ד קמז,א). והראב"ד השיגו, שהרי הלכה כחכמים.

ג. החזקת הגוף במצב שונה ממצבו הטבעי, כגון תפיסת דבר בחזקה או הטיית ראש וכד', באופן שאילו ירפה כחו, יחזור האבר ממילא למצב הרגיל – נחשבת כמעשה ולוקים על כך (ע' חו"א לקוטים כג, לענין סיוע הניקף בהטיית הראש).

ד. לאו שאפשר לעבור עליו על ידי עשייה ועל ידי אי עשייה; יש אומרים שלוקים עליו אפילו כשלא עשה מעשה (כן צידד במגיד משנה שכירות יג,ב לענין חסימה בקול). ויש אומרים להפך, אפילו כשעשה מעשה אין לוקים עליו (ע' בספר החינוך קיג [וע"ש ובמנחת חינוך שמה שמו ובלאו ד'לא תשחט'. ואולם לענין חסימה בקול מבואר בחינוך שלוקה, ואפשר שלדעתו תלוי באופי הכללי של הלאו. או מפני שבדיבורו נעשה שינוי במציאות, והרי זה כתמורה – עתוס' שבועות כא.] ועוד. ונראה שכן היא דעת הערוך המובא בתוס' כאן (ד"ה הא) לענין מקיים כלאים). ויש אומרים שאם עבר במעשה לוקה ואם שלא במעשה אינו לוקה (תוס' כאן; וע"ע תוס' פסחים סג רע"ב ועוד). ע"ע: ירושלמי שבועות ג,ג; תוס' גזיר יז. ובהגהה; משנה למלך יסודי התורה ה,ח ד"ה ודע דאחר; שער המלך חמץ א; מנחת חן ה,ג; דבר שמואל פסחים כד: אות ג.

ה. לאו שאיסורו משום אי עשייה, אבל כדי לעבור עליו צריך לעשות מעשה; כתב הרמב"ם (הגיגה א,א): הבא לעזרה ולא הביא קרבן, אינו לוקה משום 'לא יראו פני ריקם' שהרי לא עשה מעשה. ומאידך פסק (קרבן פסח א,ה) שהשוחט את הפסח על החמץ – לוקה, וכן המקריב קרבן בלא מלח – לוקה (איסורי המזבח ה,יב). ובשפת אמת (פסחים סג) כתב שצ"ל ששונה בראיה שיש תשלומין לקרבן, לכך נחשב 'אין בו מעשה', אבל במקום שלאחר מעשה העבירה אין לו תקנה, נחשבת השחיטה על החמץ או ההקרבה ללא מלח מעשה איסור.

ויש מחלקים שתלוי הדבר באופן שנאמר הלאו בתורה; אם האיסור נאמר על המעשה כגון 'לא תשחט', או על המניעה – 'ולא יראו פני ריקם' [והקרבה בלא מלח שאני, שכיין שלא נעשית ההקרבה כתקנה, אין שם קרבן עליו, נמצא שעשה מעשה איסור] (ע' אמרי בינה או"ח א. וערמב"ם (גולה א,ט) שאין לוקין על'לא תחמד' מפני שאין בו מעשה, הגם שלא נגמר האיסור אלא בנטילת החפץ, וכמו שהשיג הראב"ד, אך עיקר האיסור לדעתו הוא החמדה וההשתדלות ליטול החפץ (ע' מ"מ). וע"ע תוס' גזיר סע"א לענין מלקות בשהיית גזיר בבית הקברות ובמפרשים שם. וע' סנהדרין סה לענין חטאת בידעוני. וע"ע שאג"א לב.

ה. לחכמים, אזהרה לעדים זוממים מלא תענה ברעך עד שקר. ולרבי מאיר, אזהרתם מהאמור בפרשה והנשאים ישמעו ויראו ולא יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך.

דף ה

- ט. א. מנין שמשלשין בממון ואין משלשין במלקות?
- ב. מנין שאין העדים נעשים 'זוממין' עד שיזימום בעצמם?
- ג. מנין שאין העדים נענשים אם לא נגמר הדין על פיהם?
- ד. מנין שאין העדים נענשים אם כבר בוצעה עדותם לנידון?
- ה. מנין ששנים מזימים שלשה, ואפילו מאה?

א. לדברי אביו נלמד בגזרה שוה רשע רשע מלקות ממיתה, שאין מלקות למחצה, הלכך כל עד לוקה ארבעים. מה שאין כן בממון שישנו לחצאין, כל עד משלם מחצה. ולרבא, אין משלשין במכות משום שצריך לקיים בעד כאשר זמם לעשות לאחיו. אבל ממון מצטרף בין שניהם, שהרי קיבל הלה מה שרצו להפסידו.

ב. אין העדים נעשים זוממים עד שיוזמום בעצמם, לומר לא הייתם באותו מקום שאתם אומרים. רב אדא אמר: מוהנה עד שקר העד שקר ענה – עד שיושקרו גופם של עדים. דבי ר' ישמעאל תנא: לענות בו סרה. (סרה' – עדות המוסרת, שהוסרו משם (רש"י). והריטב"א פרש: מיתור המלה 'בו'). יש מהגאונים מפרשים 'עד שיוזמו את עצמן' – שידו המוזמים לדברי המוזמים.

ג. אין העדים נהרגים עד שיגמר הדין על פיהם (נפש בנפש). וכן כשמעידים על חיוב מלקות, אינם לוקים כל שלא נגמר הדין על פיהם (גזרה שוה מחייבי מיתות) וכן הדין בעדים שהעידו על גלות, אינם לוקים אלא אם נגמר הדין על פיהם (כפרש"י ותוס'. וכן פסק הרמב"ם רפ"כ מהלכות עדות).

א. יש שחככו לומר [שלא כפשט הדברים ומשמעות דברי הרמב"ם] שמה בעדות מיתה, ילקו העדים משום 'לא תענה' כשהוזמו קודם גמר דין. וכן בעדות בן גרושה ובן חלוצה. (ע' מנחת חינוך לו; אפיקי ים ח"א מ. ולפרוש רבנו חננאל בסוגיא, אין מבואר כאן כלל דין מלקות קודם גמר דין).
 ב. דוקא לענין עונש המוזמים צריך גמר דין, אבל לענין חידוש התורה שמאמינים למוזמים, אין חילוק בין נגמר הדין ללא נגמר, שאפילו הוזמו קודם גמר דין נפסלים לכל עדיות שבתורה (חזון איש ב"ק יח, יב עפ"י תוס' סנהדרין ה: ורמב"ם עדות כ, א).

ד. הרגו את הנידון – אין העדים נהרגים [שלא כדברי הצדוקים שהיו אומרים אין העדים נהרגים עד שיהרג] שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו – עדיין אחיו קיים. (יש מי שפירש שעיקר הלימוד הוא מכאשר זמם ולא כאשר עשה). ואין ללמוד ב'קל וחומר' להענישם – שאין עונשים מן הדין.
 א. לדברי הרמב"ם (עדות כ, ב) בעדות מלקות לוקים העדים אפילו כבר הלקו את הנידון. ויש מי שצדד שאפילו בעדות מיתה, כשהרגו את הנידון – לוקים העדים משום 'לא תענה' (ע' מנחת חינוך תקכד).

ב. בממון, כתבו כמה ראשונים שלעולם העדים הזוממים משלמים, גם כאשר יצא הממון מידו של זה שהעידו עליו (ערמב"ם עדות כ, ב; תוס' ריש ב"ק). ויש חולקים (עריטב"א).

ה. על פי שני עדים או שלשה עדים – הקיש שנים לשלשה, מה שלשה מוזמים את השנים אף השנים יוזמו את השלשה. ומנין אפילו מאה תלמוד לומר עדים. ולדברי רבי עקיבא לא הוצרך ללמדנו זאת, שהרי השנים כשרים לכל עדויות (רש"י).

י. מה הדין במקרים הבאים?

א. העידו שנים: במזרה בירה (בנין גדול) הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו, והלא עמנו הייתם במערב בירה באותה שעה.

ב. אמרו: בבקר של יום פלוני הרג, ובאו שנים ואמרו: והלא בערבו של אותו יום עמנו הייתם במקום מרוחק.

ג. עדים שהעידו לחייב אדם והוזמו, וגם לפי דברי המוזמים חייב הנידון אותו דבר.

א. באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש, ובאו שנים ואמרו הלא במערב בירה עמנו הייתם – אם לפי ראות עיני בית דין ניתן לראות ממערב הבירה את ההריגה שבמזרח – אין כאן הזמה, ואם לאו – הרי אלו זוממים, ואין חוששים שמא ראיית העדים מיוחדת, לראות במרחק יותר מכל אדם. לדעת רוב הראשונים – העדים נהרגים. ויש חולקים.

ב. באו שנים ואמרו: בסורא, בבוקרו של יום, הרג פלוני את הנפש. ובאו שנים ואמרו, הלא עמנו הייתם בערב בנהרדעא; אם ניתן להגיע מכאן לשם מבוקר לערב – אין כאן הזמה, ואם לאו – הרי אלו זוממים, ואין חוששים לגמל פורה שהביאם. וכתבו כמה ראשונים שאם טענו כן, שבאו בגמל פורה – אינם נהרגים. ויש חולקים.

ג. עדים שהעידו לחייב אדם והוזמו, ואף לדברי העדים המזימים נתחייב הנידון באותו דבר בזמן אחר; אם לפי דברי המזימים, באותה שעה שהעידו הראשונים כבר היה מחויב בדבר – הראשונים פטורים מעונש, שהרי כשהעידו באו לחייב אדם מחויב ולא הפסידוהו כלום. אבל אם לדברי האחרונים לא חויב אלא לאחר מכן – העדים הראשונים חייבים.

וקביעת שעת החיוב משתנה לפי סוג החיוב; במיתה ובקנס, שעת גמר הדין בבית דין היא השעה המחייבת [הלכך רק אם לדברי האחרונים כבר נגמר דינו בבית דין קודם עדות הראשונים, נפטרו הראשונים]. ואילו בחיובי ממון רגילים – שעת המעשה המחייב היא השעה הקובעת, אף קודם העמדה בדין (אם משום שקרוב לודאי שיבואו עדים ויעידו לחייבו (תוס') אם משום שבממון החיוב מתחיל משעת המעשה, משא"כ בקנס ובמיתה החיוב חל רק בשעת גמר הדין. עפ"י תרומת הכרי תז).

יא. א. עדים שהזימו כת עדים, וכשבאה כת אחרת להעיד הזימו גם אותה, וכן בשלישית – האם הם נאמנים? ב. מי שהביא עדים והוכחו בדיקוּתם, חזר והביא עדים, והוכחו אף הם – האם נאמין מעתה לעדים נוספים שיבואו להעיד לו?

א. לדברי תנא קמא, נאמנים העדים להזים אפילו מאה כתות עדים שבאו להעיד זו אחר זו. ולדברי רבי יהודה, יש לנו לחוש שמא שקרנים הם, ואין הורגים אף אחת מן הכתות שהוזמו. הלכה כתנא קמא שלעולם נאמנים העדים בהזמתם, אפילו הזימו מאה כתות זו אחר זו (רמב"ם עדות כ; טור חו"מ לח).

ב. מעשה באשה אחת שהביאה עדים והוכחו על ידי בית דין בבדיקתם (רש"י ועוד. ויש מפרשים שהוכחו ע"י עדים אחרים. והרמב"ם כתב אפילו הוזמו), חזרה והביא אחרים והוכחו גם הם, ובאה עם כת עדים נוספת, אמר ריש לקיש: הוחזקה זו להביא עדי שקר, הלכך אין לקבלם. ואין כן דעת רבי יוחנן ורבי אלעזר. [ובארו בגמרא שמחלוקת זו אמורה הן לחכמים הן לרבי יהודה הנ"ל]. הלכה כרבי יוחנן ורבי אלעזר (רמב"ם עדות כב, ה; חו"מ לא, ד). ואולם בשטר שקרא עליו ערער הדין שונה (פוסקים).

דפים ה – ו

יב. א. אלו נפקותות תלויות בהגדרת העדים ככת אחת [עדות אחת] או כשתי כתות? ב. לפי מה נקבעת ההגדרה הנ"ל?

א. אין העדים נעשים 'זוממין' (לענין עונש) עד שתזום כל הכת המעידה עדות זו. הקיש הכתוב שלשה לשנים, מה שנים אינם נהרגים עד שיהיו שניהם זוממים (והנה עד שקר העד – וכל מקום שנאמר 'עד' הרי כאן שנים. רש"י), אף שלשה. וכולם נענשים (שנים עדים או שלשה – הוקשו להדדי). ואם הן שתי כתות והזומה אחת מהן – אותה הכת נענשת כדין עדים זוממים, והעדו מתקיימת בשאר. ועל כן יש נפקותא לענין זה בהגדרתה של ה'עדו' (= הכת).

יש מצדדים שרבי עקיבא חולק וסובר שהמוזמים נהרגים אעפ"י שלא הזומה כל הכת, שאין להקיש שלשה לשנים לענין זה שהרי השנים זממו ויש כח בידיהם להרוג בפני עצמם (עתוס' סנהדרין ט. ד"ה לא). ואין כן דעת רש"י (כ"ג מפירושו במשנה וכו' בסנהדרין מא:). נפקותא נוספת – לענין נמצא אחד מן העדים קרוב או פסול, שבטלה כל העדות, וכדלהלן.

ב. עדים שהעידו כאחת – הרי הם כת אחת. ולא דוקא העידו כאחת ממש, אלא כל שנגמרה עדותו של זה ובתוך כדי דיבור בא חברו והעיד, אפילו הם מאה – הרי זו עדות אחת, אבל לאחר כדי דיבור – הרי כאן שתי עדויות (ודין זה נכון הן לר"ש הן לרע"ק. עתוס' סנהדרין ט. ד"ה לא).

א. התוס' נקטו שזה אמור רק לענין דין הזומה [שלפי האמת לא ראו המעשה ורק ההגדה בבית דין מצרפתם], אבל לענין נמצא אחד מהם קרוב או פסול, אין הדבר תלוי בהגדה בב"ד אלא כיון שראו המעשה ואחר כך העידו בב"ד, אפילו העידו בזה אחר זה – הרי זו עדות אחת. ויש חולקים (כן נראה לכאורה מסתימת פרש"י כאן. וכן כתבו בתוס' סנהדרין לא. לתירוץ אחד). ולדעת כמה ראשונים, אפילו עד הרואה שלא העיד אח"כ בב"ד – פוסל בשנמצא קרוב או פסול, כל שכיוונו מתחילה להעיד (כדלהלן).

ב. שיעור 'תוך כדי דיבור' בכדי נתינת שלום תלמיד לרבו (כן אמרו בגמרא כאן וב"ק עג), 'שלום עליך רבי' (רשב"ם ורמ"ה ב"ב קכט; רש"י ורא"ש שבועות לב; רא"ש ב"ק עג; רמב"ם שבועות ב, יז ועוד). ויש אומרים 'שלום עליך רבי ומורי' (שטמ"ק נויר כ מר"ת. וכן לשון הט"ז באו"ח רו סק"ג. וכן נקט פרי מגדים תפ"א בא"א. ולהלכה כתב במשנה ברורה (רו סקי"ב ושעה"צ) להכריע כרוב הפוסקים 'שלום עליך רבי' ודלא כהט"ו. וצ"ע במש"כ המשנ"ב רסו סק"ט).

עדים שראו מעשה בנפרד, בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, ואין אחד מהם רואה את ראיית העד(ים) האחר(ים) – הרי אלו שתי עדויות [בדיני נפשות] כדלקמן. ואם מקצתם רואים אלו את אלו, או שאלו ואלו רואים את המתרה או המתרה רואה אותם – הרי כולם נחשבים כת אחת.

דף ו

יג. א. נמצא אחד מן העדים קרוב או פסול, מה דין העדות כולה?

ב. מהי 'עדות המיוחדת' ומה דינה?

ג. האם העדים בעצמם צריכים להתרות ברוצה או די בהתראה מפי זר כדי לחייבו? האם מועילה התראה מפי הנרדף עצמו?

ד. עדים המדברים בלשון שאין הדיינים מכירים בה – האם כשרים להעיד ע"י מתורגמן?

א. נמצא אחד מהעדים קרוב או פסול – עדות כולם בטלה. כן דרש רבי עקיבא מהקש הכתוב שני עדים לשלשה, ואפילו הם מאה (עדים). ות"ק אינו חולק על דין זה (ר"ן). ויש מי שצדד לומר שחולק. ע' בחדושי הר"ן סנהדרין ט. ורבי יוסי ורבי נחלקו אליבא דרע"ק – כלשון הגמרא בסנהדרין שם).